

Anna Cegielka

Anglojęzyczne kalki językowe jako przejaw ukrytego oddziaływania języka angielskiego na polszczyznę

Streszczenie

Wraz z rozwojem technologicznym w XX w. i XXI w. otworzyły się nowe przestrzenie kontaktu językowego, co sprzyja intensyfikacji światowego oddziaływania języka angielskiego odgrywającego rolę *lingua franca* współczesności. Niniejsza praca stanowi spojrzenie na szczególny typ oddziaływań języka angielskiego na polszczyznę, który polega na kopiowaniu anglojęzycznych połączeń wyrazowych. Formacje powstałe wskutek tych odwzorowań należą do grupy kalk strukturalno-semantycznych, a jako tłumaczenia wyrażen, zwrotów lub fraz zalicza się je do kalk frazeologicznych. Ten rodzaj oddziaływań języka angielskiego na polszczyznę można określić jako oddziaływania *ukryte*, są one często niezauważane i nieuświadomiane przez użytkowników polszczyzny, gdyż w jednostkach tych wykorzystany jest rodzimy materiał językowy. Celem niniejszej pracy jest ukazanie różnych aspektów tego zjawiska.

W pierwszym rozdziale pracy przedstawiono bogatą literaturę przedmiotu dotyczącą wpływów języka angielskiego na polszczyznę w takim układzie i wyborze, aby pokazać ewolucję tych wpływów, poczynając od najstarszych zapożyczeń leksykalnych, po współczesne zjawiska o charakterze morfologicznym, składniowym, semantycznym i frazeologicznym. Rozdział drugi poświęcony jest problematyce teoretycznej. Kluczowe zagadnienie czym jest kalka językowa i jakie jest miejsce tego zjawiska w klasyfikacjach zapożyczeń zostało zaprezentowane przede wszystkim na podstawie anglojęzycznej i polskiej literatury przedmiotu, z uwzględnieniem kwestii dyskusyjnych wynikających także z innych ujęć, m.in. w klasyfikacjach niemieckich. W rozdziale trzecim przedstawione zostały metody badawcze służące wyodrębnianiu kalk językowych, przede wszystkim kryteria, z pomocą których można w sposób satysfakcjonujący uzasadnić tezę, że dana jednostka językowa jest kalką z języka angielskiego. Rozważone zostały kryteria wewnątrzjęzykowe i zewnątrzjęzykowe oraz ich skuteczność w badaniach kalk językowych.

W części materiałowej pracy przedstawiono opis jednostek językowych, które na mocy przyjętych kryteriów zostały uznane za kalki z języka angielskiego funkcjonujące we współczesnej polszczyźnie ogólnej. W bogatym zbiorze tych jednostek wyróżnione zostały utrwalone tłumaczenia słynnych cytatów z tekstów kultury, tzw. skrzydlate słowa (rozdział 4), kalki związane z kluczowymi zjawiskami kultury amerykańskiej (rozdział 5), maksymy, przysłowia, utrwalone wyrażenia metaforyczne i zwroty o rodowodzie anglojęzycznym (rozdział 6), a także kalki anglojęzycznych wyrażen ze sfery polityki (rozdział 7) oraz biznesu (rozdział 8). W pracy zostały opisane jednostki bardziej i mniej znane, używane współcześnie w polszczyźnie ogólnej, chociaż ich przeniesienie na grunt polski mogło dokonać się w dawniejszych okresach. W przedstawieniu materiału językowego przyjęto klucz kulturowy, który stanowi niejako odzwierciedlenie dróg, jakimi przenikały i przenikają do polszczyzny kalki anglojęzyczne: począwszy od kultury wysokiej, poprzez kulturę popularną, następnie sferę życia codziennego, aż po dziedziny o charakterze specjalistycznym, z których wyrażenia przejmowane są do polszczyzny ogólnej.

Istotnym założeniem przyjętym w opisie jednostek jest przyjęcie dwóch uzupełniających się perspektyw: diachronicznej i synchronicznej. Perspektywa diachroniczna pozwala na obserwacje dotyczące chronologii użycia angielskich połączeń wyrazowych i ich polskich kalk, a także na zbadanie tła kulturowego, z którym wiążą się omawiane jednostki. Natomiast badanie synchroniczne dostarcza odpowiedzi na pytania dotyczące stopnia dokładności kalk, ich struktury, znaczenia i kontekstów, w jakich występują. W przypadku wyrażen angielskich w badaniu wykorzystywany jest przede wszystkim *Oxford English Dictionary* (online), największy słownik języka angielskiego oparty na zasadach historycznych, a także inne źródła. Jako podstawę w opisie znaczeń i sposobów funkcjonowania badanych jednostek w języku polskim przyjęto słowniki polszczyzny ogólnej i słowniki frazeologiczne, Narodowy Korpus Języka Polskiego, a także prasę, telewizję i Internet.

Jak pokazują badania kalki frazeologiczne nie są zjawiskiem nowym, czego dowodem są frazeologizmy z odległych czasów, o rodowodzie literackim, jednak pod koniec XX w. kalkowanie anglojęzycznych połączeń wyrazowych staje się coraz częstszym sposobem uzupełniania luk terminologicznych i wzbogacania zasobu środków leksykalnych. Obserwacja badanych jednostek prowadzi do wniosku, iż dokładne odwzorowanie struktury obcego związku, ani też użycie dokładnych ekwiwalentów leksykalnych nie jest konieczne, o czym świadczą liczne odstępstwa w tym zakresie. Istotą kalkowania związków jest

utworzenie lub odnalezienie w języku-biorcy takiego połączenia ekwiwalentów leksykalnych, w którego efekcie powstaje znaczenie możliwie bliskie znaczeniu danego połączenia wyrazów w języku-dawcy. Skutkiem kalkowania może być powstanie nowego związku w języku-biorcy, ale w procesie tym można także wykorzystywać funkcjonujące w tym języku związki luźne, które wskutek przejścia obcego znaczenia idiomatycznego stają się jednostkami języka, a także istniejące związki stałe, które przejmują znaczenie analogicznego związku w języku obcym. W ostatnim przypadku mamy do czynienia wyłącznie ze zmianą semantyczną.

Badanie użycia kalk frazeologicznych we współczesnej polszczyźnie pokazuje różne sposoby ich wykorzystania przez użytkowników. Przede wszystkim przenoszone są one do innych kontekstów tematycznych, co prowadzi do zmian zabarwienia stylistycznego, rozszerza się ich znaczenie, pojawiają się użycia metaforyczne. Efektem tych zjawisk jest leksykalizacja tych elementów, zaczynają one funkcjonować jako samodzielne jednostki języka. Ponadto w pracy zostały ukazane liczne przykłady innowacji dokonywanych w obrębie badanych jednostek, mające przede wszystkim na celu dostosowanie ich do celu i tematu wypowiedzi. Zjawiska te mają charakter doraźny, tekstowy, świadczą jednak o tym, że kalki stanowią żywą, twórczo wykorzystywaną część zasobów języka.

Z użyciem kalk anglojęzycznych wiążą się także zmiany tradycyjnej łączliwości wyrazów, które prowadzą do zmian znaczeniowych rodzimych leksemów tworzących dany związek. Zmiany znaczeniowe to zarazem zmiany w sposobie postrzegania zjawisk, kalkowanie ma zatem wpływ na naszą językową interpretację świata. Przejmując anglojęzyczne wzory połączeń wyrazowych w polskiej szacie językowej, nieświadomie przejmujemy uformowane w języku angielskim kategorie pojęciowe, metafory, będące zapisem doświadczenia anglojęzycznej zbiorowości, naśladujemy anglojęzyczne wzory zachowań językowych. W ten ukryty sposób język angielski oddziałuje zatem na język polski i jednocześnie do pewnego stopnia na sposób myślenia jego użytkowników.

